

БрѹѹТО. КОВАЦСИС ЕРЗСЕБЕТ
БѹѹТЕС IDEGE: 1979.

TART.: KISÁLLATTARTÁS VISNYÉN, HEDREHELTEN
ÉS KÖZVETLEN KÖRNYÉKÉN

43 lap, 8 foto, 1 térkép

FŐHORDOZÓ: MŰTARTÓ: VISNYEI, HEDREHELY
SÁK MŰTARTÓ: VI, 91

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

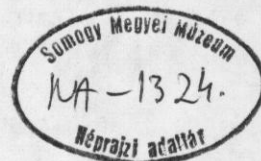
KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁROZÁS.

ÁTVEVETVE AZ EGYS. LTK. 1236-os TÉTELE ALÓL

4236

Kisállattartás Visnyén, Hedrehelyen
és közvetlen környékén

PALI-TEMETŐ
Erdei Velence?

Fagyöngyök, borókák évadja ez...
Zöld ecsetjeikben kék magok
s a tölgyről a fagyöngy bogyója
átnéz a magyar ciprusok
fölött sárgán a holdra...
Hajósa lomb-habok között
-hogy lent, se fűnt se reszket-
zöld gondolán alig evezget.-
-Velence?...Vályog!...Bárdolt oszlopok!...
Meszelt-márvány, pincesorok
és nem a San Paolo háta,
főlhányt, kicsiny kupocska zárja,
ki magyar módra volt a szent...
Pásztorok baltás keze
gatyásan itt fektette le,
és lett, nem Pál, de Pali-temető.
A szent helyett betyár!
Ki most is egyre várja
e tölgyfa-paloták sorába
a farkas-pandurok hadát
s mint gerlicét, a kis tyukászt;
hol zöld lagunán énekel a hold
s vizén az átlótt szívek bánatát
agancs-fészekben szarvas viszi át...
Hozzá, aki e kis halom tövében
késsel és pisztollyal üvén
pihen és sirján virág is akad,
míg ki nem irtják a szívet,
a fákat és madarakat.

/Takács Gyula verse/

Egy kellemes nyári napon végre utnak indultam Visnyére. Kadarkuttól 9 km-re, délre van, de ilyen közeli lakos létemre még sohasem jártam azon a vidéken. Jó kedvvel, papirossal, és ceruzával felszerelve érkeztem meg.

Murai Sándor igazgató-tanító segítségével címekhez jutottam, s rögtön elindultam megismerkedni leendő adatközlőimmal. Ki így, ki úgy fogadott. Volt aki nagyon örült a "vendégnek", és persze akadtak, kik gyanakodtak. Megkérdezetteim többsége egyedülálló, idős néni illetve bácsi, akik a szokásos ismerkedési formákon tülvese nagyon barátságos, kedves emberekké váltak. Hogy mi mindenről is beszélgettünk? Azt hiszem, így bevezetőben leírni nem szükséges, hisz hamarosan fény derül rá.

Visnye és közvetlen vidéke nagyon gazdag betyár-történetekben, dalokban. Nem messze van a híres Pali-temető. Halálának körülményeiről nem egy változat él ma is a köztudatban. Van olyan, aki azt vallja, hogy kőszóval lőtték agyon, de a 85 éves Bitó bácsi biztos benne, hogy 7 évig használt pipaszárral. Van aki jónak, van aki rossznak tünteti fel a betyárokat. Tény és való, hogy követtek el kegyetlenségeket is a nép által emlegetett sok jó mellett. Él még az a történet, amikor egyszer Patkó Pista üldögélt az uton, egy asszony arra járt. Megkérdezte az asszonyt, félne-e Patkó Pistától? Az azt válaszolta, hogy nem, és szidni kezdte. Erre a vándor felállt, adott neki pénzt és megkérdezte, hogy hozna-e neki a vásárból jancsi-szöget. Az asszony meg is tette, hozott a vásárból szögeket. A monda szerint, mind egy szálig beleverte az asszony talpába.... Azért, mert az gyalázta.

A másik történet szerint egy szegény asszony járt arra. Találkozott a betyárral, amaz pedig tőle is megkérdezte, fél-e Patkó Pistától? Ez az asszony is azt válaszolta, hogy nem félne tőles

sohasem. Azért, mert

Patkó Pista szereti a szegényeket, és nem is bántja őket. Erre a betyár adott az asszonynak sok pénzt, és azt mondta: ez a tiéd, vedd el rajt a vásárban, amit akarsz, amire szükséged van.

Nemcsak történetek maradtak fenn, hanem betyárnóták is. Gál János bácsi különösképpen sokat ismer és szívesen énekel. Vele hászvadás közben ismerkedtem meg. Nem maradhatott le a felvételtől. Még ott helyben - az utcán - megénekeltem. Egy kis részlet a betyárnótákból:

Bogár Imre lovat lopott,
A Fekete-hegyek alatt.
Akkorát szót az ustora,
Behallott vármegye házra....

- . -

Betyár vagyok, Patkó az én nevem,
Az egész vármegye kerestet engem.
Hegyeket, vőgyeket mind összejárkátam,
De a híres betyárt sehun sem talátam.

János bácsi erdőőr volt, szívesen nótázik az erdő szépségéről. Rengeteg háborus nótát tud, amelyeket "csak lélekkel" lehet énekelni. Van-e visnyei vagy hedrehegyi népdal? Van. Csak nagyon kevés már az olyan öreg, aki ismeri is őket. Jakab néni egy érdekes visnyei nótát énekelte el, amelyet ezzel a dallammal még nem hallottam.

Sej, sej a visnyei réten,
Elvesztettem a zsebemből a késem.
Késem után az arany karikagyűrűmet,
asz sajnálom, nem a régi szeretőmet.

Menny el, menny el, ha már utnak is indultál,
Ha már éngem megszomorítottál.
Írd föl a nevem a zsebkendő szélébe,
Én édesem, csak én jussak az eszedbe.

Jakab néni háza Visnyén

Visnye neve szláv eredetű, magyarul cseresznyét jelent. Ezen a vidéken valamikor rengeteg vadcserezsnye volt.

Szeghalmi Gyula 1939-ben kiadott könyvében, a Dunántúli vármegyékben ezt írja Visnyéről:

"Kisközség a kaposvári járásban. Területe 3483 k.hold, lélekszáma 1155, lakosai magyar anyanyelvűek, és közülük 846 r.kat., 1 g.kat., 336 ref., 2 izr. válású. Lakóházainak száma 248, közoktatásügyét 1 ref. elemi népiskola és továbbképző szolgálja.

A középkorban, 1440 és 50 között 3 Visnyét említenek okleveleink. Kápolnás, Alsó és Nagyvisnyét. Földesuraaberekfalvi Zapa Péter és a Laki-Thusz család. Az 1536. évi adójegyzék kettő, az 1565. évi ismét három Visnyét említ, külön Alsó-, Felső- és Daru-Visnyét. A felszabadító háborúk idején e helységek elpusztultak, s csak 1720 után kezdtek benépesülni a Lengyel és Méray családok földesurassága alatt. A XVIII. században leginkább Alsó- és Felsővisnye elnevezéssel találkozunk, de Kápolnás és Pacsérvisnye megjelölésekkel is, amely két utóbbi ma puszta. Földesurai voltak az Országh, Gaál, Spissich, Márffy, Festesich, stb. családok."

Jelenleg Márffy-visnye is létezik, elnevezése a gazdag földesuri családtól, a Márffytól származik. Hedrehely ősi település, a török idők alatt város, melynek vára volt. Évszázadok elteltével teljesen eltörpült a környező falvak dinamikus fejlődésének következtében. Befolyásosságát, gazdagságát, 7 templomát elvesztette. Hedrehelyről a következőket olvashatjuk a már említett könyvben:

"Kisközség a kaposvári járásban, dombos vidéken. A község 4512 k.hold kiterjedésű határán 1267 lélek él. Lakosai közül 1254 magyar, 5 német, 8 egyéb anyanyelvű.

498 lakos r. kat., 1 g.kat., 748 ref., 5 ág.ev., 15 g.keleti vallásu. A lakóházak száma 285, közoktatásügyét 1 községi, 1 ref. elemi népiskola és továbbképző látja el. A község területén a népvándorlás idején kelta település volt. A magyar történelemben Hedruch, Hedreh alakban 1339-ben találkozzunk először nevével. Ekkor kapták Róbert Károlytól a Tamásiak ősei cserébe más birtokokért. Ez a család bírta egész a XV. század derekáig, mikor kihalt a familia. Ekkor részben az Emőkei, részben a Zopa család kapta. Jelentős vámhely volt a közepkorban, s városi kiváltságot is élvezett. Flébániáját az 1332-37. évi pápai tizedjegyzék is felsorolja. Földesura 1857-ben még Széchenyi Pál, kitől itteni birtokait báró Solymosy Ödön szerezte meg. Jelenleg hg. Festetich Györgynek van itt nagyobb birtoka."

Hedrehely szebb fekvésű mint Visnye. Dombon és völgyben helyezkedik el, lényegében ez tette lehetővé a faluviszályok kialakulását. Még állatjaikat is külön helyen legeltették. Mint Bitó bácsi is említette, "a dombi parasztoké a Sutrétbe, a völgyieké a halastavakná legetek." Szintén ő mesélte el azt, hogy már gyermekkorukban megvolt köztük az ellentét. Egymás ellen viseltek háborút, volt völgy-dombi focimeccs és mindenféle tréfás vetélkedő, de mindig egymás ellen. A völgyi és dombi megkülönböztetés azonban még mindig kevésnek bizonyult Hedrehelyen. Időközben lett Al-szög, Fel-szög, Alsó-kuria, Felső-kuria, kövesuton innéti, illetve kövesuton túli terület.

Visnyét és Hedrehelyt, e két települést azért keres-

tem fel, hogy elbeszélgessek az itt élő emberekkel a felszabadulás előtti állattartásról, gondjaikról, kissé megismerkedjem mindennapjaikkal. Idősebb embereket látogattam meg, olyanokat, akik képesek tapasztalataik útján összehasonlítani a múltat a jellel. Olyanokat, akiknek szinte szükségük volt arra, hogy életükről beszélhessenek valakivel, aki meghallgatja őket. Sajnos nagyon sok az olyan magára maradt öreg, akiknek még az sem jut ki, hogy legalább évente egy-két alkalommal láthassák gyermekeiket, családjukat. Sajnos. De ez nem az ő hibájuk. Nagyon örülök, hogy ezt a témát választottam. Azóta is ha Visnyére vagy Hédrehelyre kerülök, szeretettel fogadnak azok, akiknek méginkább szükségük lenne erre az érzésre. Nagyon sok küzdést, nehéz élete legyőző emberrel ismerkedtem meg, láthattam, hallgathattam őket. A következőkben a velük folytatott beszélgetésekből olvashatunk kiemelt részeket.

Bán Ferencné Falu-Visnyén lakik, őt látogattam meg legelőszőr. Idős, szikár néni, aki küzdelmes életet élt. Nagyon hamar összebarkóztunk, ebben természetesen nagy szerepe volt kis unokájának, Andreának. Bán néni volt az első, akinek kérdéseimet feltettem, ő volt az első is, aki kinevette tudatlanságomat. Bár magam is falusi lány vagyok, nem sokat tudtam az állattartásról, és meglehetősen ostoba kérdéseket is feltettem, de ő nagy szeretettel oktatott ki a többi visnyei asszonnal együtt az állattartás titkairól. Mint már előzőleg említettem, a felszabadulás előtti maszek állattartásról lesz szó a következőkben. Egy-egy állat gondozására jellemző dolgokat több adatközlő nyilatkozata alapján próbáltam megvilágítani.

- Legyen szives a baromfitartásról, az apró jószág gondozásáról beszélni!

/Pl.: Hány napig ül a tyúk a tojáson? Ketyol-e a pulyka? Hol vannak ezek az állatok éjszaka?

"A tyúk általában három hétig, huszonegy napig ül a tojáson. Amikor a csibék kiketnek, akkor az anyjukka möntek ki, de már nem lehet, mer ma má úgy nevelünk csirkét anya nélkül. Mind itt ebbe a ládába is vót harminc, de már nincs mög, csak huszonhat. Mára nem nevelünk kottlóssa csirkéket. Régen csak kukoricakását öttek, táp még akko nem vót. Nem is attunk vóna nekik. A csirkék majnem jobban fejlődtek mind most. Ez így van. Banyi tárogató csirkét még életembe nem láttam, mind most! Hát ezük a csirkék ollen baromfi ólakba eluttak. Kitakarítottuk az óljakat, hogy tyuktetű ne lögyön benne, mer az mögöli az állatot. A baromfiházat kimeszetük, neki való pórra beszórtuk, meg most is kipermeteztük. Még ha tyukszar is van benn, az nem árt, csak ne lögyön tetves. Kásán kívül a csirkék mást nem is öttek, csak amikó főnöttek,

akkó kaptak kukoricát. Műg osztán legetek, gyöpü-
tek. Egy tik alatt 21-23 tojás szokott lönni, ha
kisebb a kotlós, akkó 18-19-et kötött. Persze csak
ugy, ha fijas vót a tojás."

"Ha gyöpös udvarba vótak a csibék, tátogetósak löt-
tek. Én nem engettem ki űket, mégis mögkapták. Na-
gyon sok férget beszöttek. Én is egondukottam azon,
hogy az a kis férög hogyan fér bele a nyelvcsöjjibe.
Osztán kiderüt, hogy a gégéjét macerájja, a tüdejít
rongájja. Vót ollan asszony, aki nagyon ügyessen ki-
tutta szönni illen jános-füve, azokat a férgeket. Na-
gyon ügyesen tutták csinyáni, a nyevit lenyomni a
csirkének, hogy beletásson neki a nyelvcsövibe. Után-
na nem öklödnék, nem döglenek mög. Amijuta a ket-
röcbe, ládába nevelik a csibiéket, nem járnak ugy át
a fűrű a férgek a torkukba.

Nem őrzi be őket. Emlékszem rá, amikor fán háta-
a tikok, ott a kőrtefa alatt minden nap összesöpör-
tük a tikszart. Abba a tikszarba illen kis piros ki-
kacok vótak, mind amillent most a csibiek beösznek.
Akkó kimönt az ürüléktyibe annak a tiknak, akkó nem
bántotta tovább a terkát."

A baromfijak nappa az udvarba vótak, éjje mög az óba,
vagy a fészürbe.

Hát a csirkék kukoricadarát szöktak önni, mög főtto-
jást. A kifejlött állat mög főleg kukoricát, de mög-
öszik az mindönt is. Buzát, zabot, mög még e is gyö-
pü. A kispulyka buzát öszik, a némarécék pedig egy-
hetes korukig csak tejet ihatnak. A kiskacsák is na-
gyon kényössek, de azok nem nagyon a táplálékra, in-
kább a vízre, mög a hitegre."

"Ha a kacsák mögfásztak, akkó ugye azok görcsöt kap-
tak. A kacsák miég a szödörtni is berugnak. Ha nagyon
jó lakik a szödörre, efekszik tülle a kacsá, osztán
addig fekszik, miég mögdöglik tülle."

"A kacsák keveréköt öttek. Mögvágtuk nekik a csol-
lányt, ögy kis kukoricadarát töttünk rá. Mögvizesz-
tük, hogy tapaggyon, osztán öszszekvertük. Eszt ötték.
A kiskacsának, amikor kiket, vizet nem szabad sokat
anni, csak ippeg hogy övés után ögy kicsit isszik,
mer az akkó kényös, de utánna osztán virittyühet, a-
zér is csinýátunk oda fő nekik egy gettöt. Mink an-
nak hívgyuk oszt a betonmedöncét. Mos ha kiereszük
üket, röktön rohannak a vízbe bele. Rögge is mög dé-
be is kapnak vizet, osztán ha öszzepecsáják, akkor
ollat issznak. Kapnak oda főt kukoricát, és akkor rá-
juk sem kö nézni szinte egész nap. A kacsákat köll
kopozni is, de má nincs igen szükség tollra. A kacsa-
tojást tik kötti ki. Libánk nekünk nem vót, de a puly-
kákat is kimullattam. Nem köll többet, kopasz itt az
udvar, nem löhet tartani. Annak legeni köll, más
tartás köll neki, mind a kacsának vagy a libának.

Sokka kényesebb. Amig a vörös ki nem dobgya, annak turó kell. Mi az a vörös? Ami a nyakán van az a piros."

"Kellött a pulykáknak 30-40 nap is, mikorra kiketek, mikorra a pulyka vagy a tük kikötötte őket. Hát a kispulykák, azok nagyon kényesek vótak. Azoknak köllött turó, kása. Azok oszt öttek sokáig. A nyakáná van valami pirosság, anig a ki nem ütötte, addig köllött azokat ötteni. A pulykák, azok külön óba vótak. A libatojásokat is a tük kötti ki. Sokáig kő annak is a úni. Osztán a herétt kokas, a kappan, jó a csibehordozásra. Tük helett. Hát ugye a kotylós mán fiatal korában elhagyta a csibéket, de a kappan az még nagy korukig is velük vót. Még jó még is hisott, sok vót a zsirgya.

Vót neköm kis kecském is. A kis kecske, az csak szopott, utóbb az annyátu rászokott a legelőre. Mögötte amég a túskebokrot is. Neköm nagyon hiánysik a friss kecsketej, de mostannék nincs kecskénk. Nem tuggyuk tartani. A kis kecskék nagyon bolondosak, ugrik mindön hová, mөгűszik mindönt. Fölugrott az ól tetejire is, lölegete a kiskertöt. Hát az öregök azok mөг nagyon torkosak. Leötték azok még a szöllőlugost is. A kecskéket istállóba tartottuk. Kis alacsony jázó vót nekik csinyáva. Az deszkábu készütt, mind a kisborgyujé, ollan ók alaku.

A szomszédasszonyomnak vót egy kecskéje. Az eccör mögitta a mustot. Ugy hitták a kecskét, hogy Juci. No, asza történt mөг, hogy berugott a kecskéje. Örütt neki az asszony; jaj, hogy szereti az ón kis Jucikám a mustot! Igyá csak Jucikám a mustbu! Igyá csak Jucikám, igyá drágám, igyá kedvesem! Nem bánom tülled! Osztán jó szílepen belázasodott tülle. Osztán mögdögölt a mustu. Monták az asszonyok, hogy siratta ám az asszony a kecskéjit, hogy mér ivott ennyit ez a kis szerencsétlen. Hát ón nem tuttam azt, hogy az árt neki, monta

az asszony. Mer általában a kecske olyan állat, hogy a a legnagyobb melegbe sem iszik vizet. Az annyira birgya a melegségöt, én nem is tudom hogyan."

A hedrehelyi Brunner néni nagyon sokféle állatot tartott. Mindig volt neki tehene, disznója, kecskéje, és természetesen sok baromfit nevelt. Még most 76 évesen is tyukok kapirgálnak, libák gágognak az udvarán. Disznó rőfög az ólban, de kecskét és tehenet már nem tart, pedig mennyire szerette őket! Szinte mindenféle állatról szívesen beszél, és nagyon érdekes dolgokat mond el.

"Az én lánykoromba - olyan 17-18 éves voltam - mindig naccsaládos embör volt a kanász, akinek volt három-négy gyereke. Egyik egyik uccába mént, a másik a másik uccába. Az öreg, az mindig a középpontba át, hogy összegyűjün a főka. Osztán mindön hászó kija-bátak be: asszonyok gyorsan ide ki a disznókat

engedgyék ki, mer mögyünk a taróra legetetni! A disznónak nem köllött akkó mosliék. Rámöntek a szőm-
re, ollan jólaktak a disznók! Akkó má tiz órakor
hajtott a legelőre itatni. Nem köllött nekik sömni
zód, osztán jólakva gyűttek haza a disznók. Annyi
malac lött! Gyűttek a disznók, szaperottak. Mindön-
kinék vót malacos disznója, még annak is, aki a leg-
szögényebb vót. Akkó, amikó a kismalacokat kiszoktat-
tuk a kanászhó nagyon érdekkös vót a kanász, az
annyira magáho szokatta űket! Nem kutyasztatta űket,
mind most a cigánok. A kanász maga szoktatta a mala-
cokat: lűt a fa alá, akkó osztán szót a malacoknak,
hogy picikéim, picikéim. Vitt egy nagy szelet könye-
ret osztán dobáta nekik. És a kanásznak a szavára any-
nyira hagattak, hogy mikor mink eműntünk a malacokér,
akkó assonta, hogy enyimek a malacok más, sűmmicse
nekik. Fokta az ostert: picikéim, picikéim - monta -.
Ugy kikeritötte az öreg disznók körű űket. Szépön
gyűttek a malacok haza. Osztán nagyon könnyű vót akkó
a disznót neveni. Akkó, mikó mögyűtt az úszidő, a
tarrókağ fűszántották, osztán akkó mög ehajtotta a
nagylegelőre űket. Vót ott sok vatkörte, akkó makk az
erdőn. Akkó mög asztat űtték fő. Ollan jó vótak, sose
foktunk Nagy-asszony nap - aug. 15. - előtt itthun
disznót. Egész nyáron őtessünk, tápot horgyunk, mög
csollányt! Nem, akkó angyalom jó möghisztak esze a
sok jóva.

A disznók óba laktak. Eszet hasábfábu késsitették e.
Nem egy métörös, hanem kétmétörösbe hatták mög a fát.
Kettőbe hasították, ha erősebb vót. Ha gyöngébb vót,
möghatták gömbölyre egymás mellé. Körbe leverték és
csinyáták rá a tetőt. Szómáva be vót földve. Az ódalát
is deszkával rekták körbe. Fábu vót az ódala. Télön,
mög beraktuk csutáva, hogy melegebb lögyön. Dudváva is
be szokták földni a hizók ólát. Ugye akkó nem futt be
rajta a szél mög a hó. A dudva elázott szóma vót.

Illel tőrekős. Mikó a kismalacok nyűttek, fejlődtek, hát persze az is fontos, mer sok helyen mögdöglöttek. Panaszoktakk a kanásznak, mikó gyűtt hajtani: hajja, ollan eziép hiét malacom vót a göbiém alatt! Hát má kettő mögdöglött. Köviérek, köviérek? Hát mit ötet velük? Száraz krumpit, jó finom kukoricalisztöt tőszök rá nekéjjük. Na láttya az a baj! A kismalaca ugyanis kap öleget. Zsiros teje van a disznónak, nem szabad kukoricadarát anni neki. Zsirossothat a szive, szivgörcsöt kap és mögdöglik. Nem szabad annak ögyebet anni, mincsak buzakorpát. Kis kövesztött rosszot. Mikó el akarják választani, agygyanak nekijje egy kis kövesztött rosszot, egy csöpp söt köll tőnni bele. Akkó nincs hasmenése a malacnak. Az a legjobb. Ösztán egy kis száraz krumpét, arra mög izét anni no, buzakorpát. A kövesztött rossz az ollan, hogy vízbe mögfőszték, hogy dagaggyon mög. Kis kukoricát is tőttek bele, de az a malacnak nem vót jó, mer monták a kanászok is, hogy a disznónak zsiros a teje. A kismalacnak nem köll tőbb hizlaló anyag. Annak csak csonterősittő köll, az mög a korpába mögvan."

"Régen főleg malacos disznót szoktunk tartani. Amikó a göbe ugye malacozott, akkó szoptatott ugy 3-4 hétig, és utánna kesztek önni a malacok úgy kis száraz krumpét. Mőkőszűnk úgy kis krumpét, mögzsűnk, úgy kis darát tűnk rájja. Azon kezdűt önni, utánna úgy kis ételmaradékot, ilyesmit összesűdűt az embűr nekik, amig rűndűsen mögtanűt önni. Utánna osztán övűt mindűnt ami gyűt sorba. A malacot má eladhattyák nyűc hetes korában is. Ki hogy van ráutava, hogyan van pénz dűgába. Valamikű még, a cselűdi rencerbe ugy hajtűtt az állatokat a vásárba. Ollan fűkába, mer sok vűt az urasűgnak. Az egyűniek kocsin vitték a malacokat a nagyokat hitták magok után. Rásűtűk az edűnybe a kukoricát és csalogatták, hogy conyi-ne-ne-e, csunyi-ne! Mikű én fiatal vűtam, akkű mink cselűdek vűtűnk az űcsűmme egyűtt, aki alig mut el 15 éves. Azér kűllűt nekűnk cselűdűknek lűnni, mer a szűleink betegűk vűtak. Alig vűrtűk, hogy gyűgyűjűjanak mög, mer nem szeretűnk cselűdűk lűnni. Mussály vűt."

Nagyon jelentűs volt Visnye szarvasmarha állománya is. Szűnte minden családnak volt 2-3 tehene, amelyet nem csűpán a tejűrt s majd a hizlalásűrt, borjűűrt tartűttak, hanem asűrt is, mert igavonű állat volt. Szűntűttak vele, vásárba jűrtak, szűnát, szűalmát horđűtak. Jelűntűsen lecsűkkent napjainkra a kűrnyűk állománya. A tej, tejterműk kűnnyen elérűtű mindűrű számára, sokan pedig a munka miatt nem vállaljúk. Reggel és este fejűni kell, takarmányrűl kell gondoskodni, sok a munka vele, s már nincs is ráutalva a falu lakossűga. Valamikor azonban a tehűn nélkűlűznetetlen volt. Biztosítottű a mindennapít, csűkkentűtte a kiadásokat. Szűntűn Brunner nűni mondűta el a vidám kis tűrtűnetet a fűstbe ment szűntűsrűl, valamint a szarvasmarha elűfordulű betegsűgűrűl, annak gyűgyűtűsűrűl.

"Kocsisztunk, hajtottuk őket szántani. Kicsit szántot-
tunk, mikó hűvös vót az idő, mikó meg már meleg vót,
gyütt a bogár, csipte őket, akkó nem lehetett. Akkó ki-
foktuk őket, akkó csak legetek. Mők hát közbe ugye köl-
lött nekük kérőzni, mer hát ugye a tehén nem olyan,
hogy egész nap ögyön, mög ögyön. Annak szüksége van arra,
hogy kérőzzön egy-pár óráig. Azér fujódott föl a mutkor
is egy tehén itt a faluba a fókábu. Most cigánygyerökök
vannak akik legetetnek, osztány az aptyuk ott hatta
rájuk a nagy, sűrű lóherbe, mer mos mindég esék az eső.
Akkó ott az a vadlóher.....a tehenet nekiengedték!
csak ögyenek ameddég a bőrügbe fér, osztán négy tehén fő-
fujódott. Hát az a régi pásztorokná nem fordut elü, mer
azok osztán tutták, ismerték milleny a legelő, hogyan
szabad a jószágnak rajta legeni. Azok mindég vigyásztak.
De hát ezek a cigánok osztán nem. Nem ollan figyelmesek,
nem születtek arra. Osztán mög bizon, egy tehenet le köl-
lött vágni. Már ollan későn vágták a nyakát le, hogy nem
vérzött rëndösen, és kárba mönt a nagy tizennyóc ezer fo-
rintos tehén. Nem engedte az állatorvos kimérni a hust,
mer aszonta, hogy a vér főfutta a hust és mögromlott.

A tehenekkel ugye, amikor meleg vót, nem löhetett velük dógozni, mer nagyon fétek a bogártu. Eccör ott ért bennünket a mezón az eső, a jégeső. Messze, arra Saróta /Sarolta-puszta/ felé, akkor osztán arra vót egy darab kis földem, aszt odamentünk szántani, hát mink is nekiengettük a teheneket, hogy befordulásná rëndösen a barázdába forduljanak, mer ugye aki szántott, az ugye az ekét kormányozta. Hát mink is lefeküdtünk pihenni. Eccör csak főtámadott a mi kiét tehenünk, futottak hazáig, mer meglepték a bogarak őket. Haza köllött gyünni a tehekért estefelé, hogy elmenyünk a kocsiér. Nagyon figyelmesnek köll lenni a jószág tulajdonságára, mer aki erre nem figyel, he-he-he.. Amikor a tehén megborgyazott, a borgyu először még a tehéntől szopott. Vót ugy má, mikor má az apám nem ét, ugy vótam, én is csak ugy csinátam, hogy a kisborgyut a tehénnel szoptattam. Vót ollan üdő, hogy ugye a borgyu nehezen fogaggya el a tőgyet, ajis csak ollan, mind a gyerökökéle. Sokat köllött vesződni vele, hogy rászoktyon a szopásra. Ha a tehén jó tejelő vót, nyóc, kilenc hetes koráig is egyőszte tartani. Ha kevés teje vót, akkor előbb rákapott az övésre ugye. Éty kis gyöngé szienát attunk neki, sóskőnyeret is, ha hasmenése vót. Akkor mög kis buzakorpát. A buzakorpa jó vót minden állatnak. Aszt attunk neki. Osztán ugye azér szépen főnevelődött, főcsördült. Kit elattunk, kit mökhattunk, hát így. Vásárba szoktunk vinni, de még házakhó is szoktak gyünni.

Ma nagyon gyakran főfulódik a tehén, mer nincsenek olyan jó öreg pásztorok akiknek még az aptyuk, nagyaptyuk is pásztor vót. Azok értöttek ám a marhákhó, bár mink is jártunk öccör ugy, hogy főfulóttak a marháink. Öccör möntem a mezőbe vetni, hát uram fia, gyün velem szömbe a fiam, hogy baj van anyám, gyere haza! Hát mi baj van? Hát a gyerök nagyon levót sápadva.

Hát nézem, a tehenek fő vótak fulódva. Aszongya, mind egyiket mökszurta a Gulyás, az állami gazdaság tehenésze."

-Mivel szurta meg?

"Hát annak van az a stokádója. Mind a hőmérő, ollan tasakba van benne... ha véletlenül nincsen, akkor a nádat illen srégen levággyák, mind az inekcióstü ugy néz ki, s ebbe beledugtak ögy högyös fát, ami erősíti, hogy el ne törgye magát, osztán beledöfik a tehénbe. Át kő szurni egészen a bőrit, a pacalát, hogy minné előbb kigyüjjön belülle a gáz, meg, hogy kivérezzen. Ugye ez a leggyorsabb segicesség. Akkor fő szokták kötüni, de csak akkor, ha nincs oda annyira a tehén. Hazavitték az istállóba, hogy levegőt ne szöggyön, zablát csinyátak neki. Ollan zablát csinyátak neki, hogy tátva lögyön a szájja, mer másképp nincs anyi esze a tehénnek, összecsucyta a száját. - meséli Brunner Károly bácsi - A bozzát mindig rággya-rággya, osztánnik kigyün a gáz belülle. Hát azér ez ögy kicsit jobb, mer nincs átszurva a pacaj, meg mindene kicsit bele is betegszik. Az a lékelés sokáig gennyezett, folyt az a seb az ágalán. Osztán mög meszes vizet is itattunk vele. Ilen meszet, ami mög van száradva, arra öntöttek vizet. Nem olan valódi oltotümeszet, mer az sokkal erősebb mind ez. Mög szoktak összetört fokhagymát ötetni vele. Az a mögstokádózott marha, akkor nem szabad annak a rëndös helyin lönni. Szóva maradhat, a helyin löhet, de akkor ögy dobogót köll alá csinyáni. Hogy a tehén eleje magasabban lögyön. Hogy huzógyyon hátra az egész testibe a gáz."

Jakab Józsefnétől arról érdeklödtem, milyen védintézkedések voltak, mivel etették az állatokat?

"Hu, sömmi! Kutyafüle! Nem vót akkor semmi védintézkedés!

Hát a felszabadulás előtt állatokkal veszöttünk, mink is. Adókat nevetük, én például szekereztem. Gyep-lüszáron hajtottam a teheneket. Ugy mint a lovat. Járomba vót, és be vót fogva gyep-lüszárba. Asztán szénát hortunk, trágyát hortunk, gabonát hortunk, osztán kisborgyakat nevetünk közbe, asztán ha nem felet meg az a jószág, akkor elattuk, vásárra vittük őket Kadarkutra, Hedrehelyre, Mikébe mög Kapozsvárra. Messzebbre nemigen vittük őket. És mikor milyen ára vót ugye, elattuk. Ugy cserégettük őket, ami nem felet meg állat, azokat. Hát osztán abba az időbe nem is ojtottak, védintézkedés nem vót. Abban az időbe nem ojtottak jószágot, én legalábbis nem emlékszem rá. Osztán mög hát disznókka is foglakóztunk ugye, anyaállatok vótak, két-három malacos disznó vót. Sok malacokat főnevetünk, de mindig főnevetem nagyra, hortuk piacra. Kadarkutra hortuk kocsiva, és hát ebbü vót a pénzünk. Mer akkor még nem vót fűzetés. A disznó négy hónapig vemhes. Szokott lenni kettő-három göbe mindig. Egy göbe nyócat, kilencet szokott malacozni. Hát ugye abba az időbe nem vót táp, kukoricadarává meg korpává őrlöttünk. Mög ami vót mellé, aszt ettük."

Kovács János bácsi és felesége mindig tartott 1-2 lovat, ezért ők a lovak tartásáról és a vásárokról beszéltek.

"Hát akkor kapott egy kis abrakot. Nyáron zöd takarmányt övött, télen pedig száraz takarmányt mög keveréket. A keverék répából, tökből, polyvából, egy kis törekből, valamint darából át. Lovakka akkor kesztünk foglalkozni, amikor a fődeket kiosztották. Addig teheneikkel foglalkoztam, de így úszre mentem a feleségemnek mondani, hogy te, én má tovább nem dógzom marháka. Emegyek a Fulöp Jóskához, vössök tüle egy lovat. Utánna avva hordogattam a trágyát, osztán eszakattak az istrángok... Amive huzsa... az a hám vót, ami a

kocsihó mive hozzá van csatva, ilyen vastag kötél, ami huzza a kocsit. Utánna, akkor montam nekije, hogy hordogazsd a trágyát, én addig emegyek, hozok még egyet. Ötven mázsa gabonát fűzettem a két lójér. Megérte mögvönni őket, mer könnyebb velük dógozni. A tehének nagyon röbbögősek vótak. Ha főröpüt egy madár röktön mögugrottak. Vótak a lovaink, három fogat lo-vunk vót később má. Mindég csikósztak, attuk, vettük, cserétük őket, így asztán fő tuttunk épüni.

A lovak nagyon szép, de kényes állatok. Például a ló a zsirósat nem öszi mög. Vigyázni is köll má, mer nem-csak kényes állat, hanem drága is. Kukoricát csak kor-látóva ehet, mivel hama efuttya a vér. Ha nem talá-lunk hamar orvost, akkor mögdöglik. Vagy kell taláni valakit, aki mögmecci, oasztán akkor kivérzik, akkor mögszünik a bajja. Ha mökkekéményszik, mögdagad a lónak a hasa, mögdöglik."

"Ha mökfázik a ló, mer az nagyon kényes, akkor pokróc-cal be kell kötözni, átkötni a hasát, asztán befogni kocsiba, s addig kell hajtani, amig meg nem izzad. Utá-na szárazra kell csuta olni, akkor mögszünik a hasfá-jása.

Ha a disznó rossz evő volt, akkor fahamut forrásztak, fokhagymás, köményes rántottlevest csináltak a levéve. Asztán aszt evett, hogy kipucolja a gyomrát meg a be-lét, mert biztos tyuktollat evett be. Amikor meglet-tek a kismalacok, akkor kamillás vizze mosták le a disznó tőgyit, így fertőtlenítették le, mert a tiszta-ságra akkor is kellett ügyeni. Tiszta almot kellett tenni alá.

Ha jött egy ragályos betegség, akkor szinte az egész állomány kipusztut. Akkor még nem anyekciósztak, nem voltak gyóccerek.

Ha száj és körömfájás járványavolt, amelyet valahon-nak a nyugati államokból cipetek be, akkor klóros viz-ze, meg disznózsirra kezették az állat lábát. Ez csunya

betegség volt, folyott az állat nyála, kipállott a lába, ha véletlenül mégis átesett az állat rajt, a végére csont és bőr volt.

Asztán ha a tehének hasmenése volt, lósóskát fősztek, majd a levéve itatták. Ez a lósóka már száraz felmagzott volt, télen pajtában felakasztva csomóba tárolták.

A tehének abrakjára szoktam tenni marhasót, ami pirosra festett konyhasó volt. Ma is tesznek rá sót. "Mink nagyon sokat jártunk vásárba. Kadarkuton voltunk vásáron, ott a nagy téren az oroszán környékin. Ott nagy vásárok vótak. Osztán hát akkor vótak ott sok sátorok, sok a földön árutt. Sok mindent lehetett ott venni, mind a bódba. Például nadrágot, cipőt, csizmát, méterárut, mindent löhetött kapni."

- Volt nagy alkudozás?

"Ó, akkor nagyon akudosztak, csatogatták a kezüket. A jószágvásár külön vót. Nem disznókat, csak teheneket, lovakat attak e. Mink is teheneket, lovakat attunk e, mög ami vót. Mikébe is nagy vásár szokott lönni. Vittünk lovat, tehenet, Fél hat körü indutunk, nyócra már ott is vótunk. Illen tályba kezdődött a vásár. Árutak, mindönt árutak, még bort is. Vót ám hangulat!"

A vásári parolázás lezajlásáról Jakab néninél érdeklődtem.

"Hát amikor mögegyeszték, ennyi pénzér eladom, belesaptak egymás tenyeribe, osztán: agyon Isten jó szerencsét! Ez annak is szót, aki vásárut, mög annak is, aki eladott. És ezután füzettek ádomást egymásnak. A vásárok bizony jó nagyok vótak, abba az időbe. Ott vót mézeskalácsos, oszt kolbászsütő, osztán mindön féle fajta sátor. Mindönféle fajta portékát árutak. Végesárut, lábbeliket, csizmát, bakkancsot. Mindönféle árut, amimost így üzletekben lehet mökkapni. Osztán

hát ugy kinágatták abba az időbe az árut, hogy na: ide gyűjjön, tülem vögyön! Az enyémet vögye meg, ne azét a másik zsidóét!

Vót eccer egy időbe ollan bazáros, akinél minden darab harminc fillérbe kerüt. Az kiabáta mindig: harminc fillér minden darab, akár a kicsi, akár a nagy!"

Már Horváth Imre bácsi is 72 éves, de még mindig tesz-vesz a háztáji körül. Fiával és feleségével él, most már a saját állataikat nevelik. Valamikor ők is cselédek voltak, mosta a magukét gondozzák. Aprójószágot tartanak, a tehén gondozása már meghaladná erejüket. Imre bácsi két nélkülözhetetlen régi tárggyal, és több - számomra - új fogalommal ismerttetett meg.

"Valamikor régebben az én gyerökkoromba is így vót... Ugy, hogy hát régebben cselédek vótunk. Az uradalmaiba ugye vótak jószágok. A gyerököket mög az öregeket is főhasznáták valamillen munkára. A gyerökök disznókat, malacokat őrisztek. Osztán, üssze feli má mög télen, mikó a lekötés vót, akkor a jószágokat, akik kinn legetek, behajtották őket az akóba.

- Mi volt az a lekötés?

"Asz, hogy mikó má végelött a nyárnak, möggyütt a hideg, nem tuttak legeni. Möggyütt az esős idő, lőesött a hó, esztet neveszték lekötésnek. Nos vótak ollan helek is, hun örökké kinn vót a jószág. Tavassza rétegjószágot a legelőre, üszig kin vótak. Amit nem fejtek jószágokat, illen rétegjószágokat. Hát ebben az időszakban még így möntünk. Az almozás ugy vót, ugye.. a gébbe e masinátuk a gabonát, kazajba raktuk, és akkor a szekkérre. Mindig vót valaki, akit ugy hittak, hogy szöröl, vagy takarmányos. Asz horta be a répát, a polyvát a kandiba. Avvót a takarmánytároló. Na, most amiko e mögvót, akkor vót egy embör, aki a jószágnak csinyáta a keveréköt, osztánnék akkor folyamatosan... hát amikor sok vót a trágya a telepön,

akkó horták ki a többi cselédség. Vótak régön bérösök, akik jártak négy mög hat ökörrel. Jomagam is vótam "ök-részur". Ökrészurnak szoktuk egymást csufunyi gyerek-korunkba. Velláva leganyésztunk a jószág alu, ki a járáshó...

Mit neveznek járásnak?

Kétfelü átak az állatok, egyik falná is egy sor, mög a másik falná is egy sor. A farukka átak össze, kösztük széles ut maradt. Evvót a járás. A járásru lehuszkottuk a ganyét és vót ollan szélös srágla, oszt arra ráraktuk. Osztán mögraktuk, mögfokta két embör és kivitték a telepre. A srágla ollan vót mind a lajtergya, csak szélösebb. Ollan két méteres vót, osztán kivót furkálva, osztán összevót téve az ápok, a zápok fele. Minálunk még most is van illen srágla. Fönn az ólpalláson. A sráglát általában ganyéhordásná hasznátuk. Most össze mikó disznóvágás vagy mi vót, fő köllött hasznáni. Hát akkó a disznót mökpucuta az embör, letisztogatta, leterítettük lepedöve vagy szómáva, és akkó főhöndöritettük a disznót a sráglára, osztán odavittük vele a bontószékhó.

A bontószék vót ollan tenyéryi vastag, osztán ollan vót, mind ezek a hosszú székek, csak nagyban. Ugy hogy vót ollan 60-70 cm széles, vót ollan 180-200 centi hosszú. Ollan jó nagy vót. Akkora, hogy két embörnek ülég vót odébb vinni. Nagynak köll neki lenni, hogy a kétmázsás disznót mögbirgya. Hát a sráglát ehöz hasznáhattuk, mög a trágyáhordáshó.

Tetszett beszélni a kévehányóvelláról is. Milyen hosszú volt az az eszköz?

Annak csak két ága vót, amit az embör csak a kévébe beleszurt, osztán fődopta a kazara. Egy-egy kévét eccőre. Hát ugye akkó még kézze arattak. Vót egy marokszedőlány, vót egy kötözőgyerök, mög a kaszás. Osztán az mökkötötte kévébe, osztán az mönt tovább.

Osztán így lefolyt az aratás. Mink körösbe raktuk a ga-

bonát, van ahun asszonyák: kalangyába. A kalangya is köröszt alakot képezett. Van aki asszonya neki kalangyázunk, van aki aszt, hogy kepezünk. És ebbü szórták fő a kazara. Kimentünk a mezőre, ott vótak nagylányok, rakódók. Minden kocsisnak vagy béresnek vót egy kétágu vellája. Oszt ezze leatta a lánynak, az főszurta rá a képét, osztán fődopta a kocsira. Nyóc, tiz rakást vittünk eccőre, mer ugye annak is mongyák. Jó nagy szerre vót ám 8-10 köröszt gabona! Vót az az urodalomba, hogy tiz köröszt alatt nem vót szabad vinni. Inkább többet lehetett rakni, mer ha ugy gyütt ki a sor - vótak azok a keperakások, hogy 12 köröszt vót ott - főrakta az embőr, mer muszáj vót.

Tartottunk mink marhákat, borgyakat, birkát is, meg hát az asszonyok baromfit. Vót nekünk egy ronda birkánk. Az az asszonyt mög-mögverte. Egy nagy kos vót. Ugy, hogy már később nekem is nekem gyött, osztán főlökődött benünket. Mőkharaguttam rá, osztán levágtam. Vót a mamának egy kokassa, egy ronda nagy piros kokas. Csak sarkantyuzott, csak sarkantyuzott, osztán akkó aggy neki! Háturu - ha nem vette észre - ugy mög-mögrukta, hogy a lába csupa vér vót. Megájj, többet esső lössz, mőkfoktuk, oszt leváktuk.

Marhákat is tartottunk. Möntünk velük a vásárba. Amikó hát mögborgyasztak, a kismarhák möglöttek, ... Hát ezök csak szoptak három hónapig. Három hónap után már kesztek szállingózni a borgyak.

Mit értenek szállingózás alatt?

Hát kezdett a szénához nyuni, evegetött, osztán lassan mindig jobban, mindigjobban evegetött, osztán végül mőkthanutt önni. Hát amikor köllött az ipsének a pénz, nagyon rá vót utava, akkor elatta, ha pedig mögakarta magának neveni, hát akkor mők tartotta.

Vásárba szoktak-e járni?

Nagyon ritkán. Mikor vásárra akartunk menni, hát emőnt a család. Vagy a feleség vagy az embőr. Vót, hogy egyerekeive, vagy hát ahogy vótak. Osztán akkó elatta a vásáron a jószágot, vagy - gyűttek abba az időbe illen mészárosok. Akik a borgyakat szötték a házaktu. Három hónapos, hat hetes borgyakat, oszt esöket szötték össze. Kigyűttek értük koccsiva, osztán mögvették őket. Eis vitte a mészáros, osztán vákta le őket. A husát mög ki-mérték.

Dolgozatom egyik célja, hogy kissé rávilágítsak szűkebb hazám, a Zselicség nyelvjárására. Természetesen fő szempontul Visnyét és közvetlen környékét vettem. Legtisztábban e nyelvjárástípust Bitó Józsi bácsi beszéli, hisz gyermekkorától itt él. Roppant humoros, közlékeny bácsi, bár hozzá tartozik az is az igazsághöz, elég nehéz a témánál tartani. Ha belelendül, mindent el szeretne mondani, s mindezt sajnos lehetetlen leírni. A következőkben a vele folytatott beszélgetést olvashatjuk.

"1894 óta én Hődrehelőn tartószkodok. A vőgybe három foka marha vót, 180 darab marha csak ebbe a két uccába. A fősögbe 130, az aszögbe pedig vót 90 darab. Három foka disznót őrsztek, a vőgybü 500 darab, az aszögbü 400, abbu pedig 480 darab. Az aszögbü meg egy csikó. Egy csikós vót az egész faluba, annak is vót 200 csikó. Az istállók: egy vót a halastóná, szóva ott, a vőgyieknek ott vót az istállójuk. A dombiaknak pedig a Sutrédbe. Amikó szántani akartak a parasztek, akkó ki-mentek oda, osztán behoszták. Legelőre járt a jószág.

Van eső század, második század, harmadik század.
Ezeket azzállatokat hogyan értékesítették?

Elatták. Vitték Kadarkutra a heti vásárba. Árutak ottan lovat, marhát, minden félit. Szabók gyűttek, ott vót a vásár a templomná. A vásártér mög itt vót a fotballpályáná.

Amikor vásárra hajtották az állatokat, csoportosan vagy egyénileg mentek? Szerették a parasztok, megbecsülték az állatokat?

Vásárra egyénileg mentek. Mindenki a magáét hajtott. Mögböcsüték az állattyaikat, de mög ám! Mer kérem abbu vót nekik a jövődelem. Ulye vemhes lovakat tartottak, akinek lova vót, csak azon törte a fejit, hogy csikót minden évbe nevejjen. Csak Kadarkutra jártak vásárra, vagy elmentek messzebb is?

Dehogy! Ementek ezek még messzebb is. Szigetvárra emöntek rögge hajnaba. Ha Kapozsba mentek, akkor is hajnaba, két órakó, meg három órakó.

Mint idős ember, milyen régen használt kifejezésre emlékezik? Olyanokra gondolok, amelyeket az állattartásban használtak.

A pásztorok kérem ha bottyuk vót kérem, hajtottak. Vót karikás ostorgyuk is. A másikkok meg, akik lovakka foglakosztak, azok hasznáták a gyeplót, a kocsit, meg az ústrángot. Mög vót cüfra ostor, cüfra kocsi, cüfra ódal.

Ha rögge gyütt a kanász, akkor durrgatott. Ostorra. Karikás ostorra. Hü de nagyot szót az a karikás ostor! Neköm még mögvan!

Mikó hajtottak ki, akkor csak montuk: hüccs ki! gyűttek be: haj be!

És ezt megértették az állatok?

csak ilyen szabadtartás. A disznókat fókába tartották kinn.

Hallottam, volt ilyen Makkos-erdő. Ez valóban erdő volt? Ki használhatta?

A makkos erdő? Kérem ami most Hödrehelőn az agácás, az mind makkoserdő vót. Tölgyfák, cserfák, gyertyányfák, bozza. A fókáva a hizók is kijártak. Ha valaki akart úgy sertést, úgy hizót levágni, úgy hét+ te előbb itthun fokták. Akkó ötették öty kis kukoricáva, mer ami makktu hizik disznó, annak nem aszik meg a zsirgya.

Tetszett beszélni a Sutrétről. Hol van ez, mit jelent a szó?

A rétnek egy bizonyos része, mer valamikó azon mönt átu Visnyére a kocsit. Az uton föllü monták a legelőt Sutrétrnek, azon allu egész idáig a kövesig Bátkának. Hát eneveszték a fődeket, hogy nevük lögyön. Az állatokhó pászorokat fogattak, föllöntöt attak az őrzésre. Hát én vótam olyan tiz éves gyөрökkoromba az öreg Bösöt Jóska bácsinak a bujtár-gya. Én tudom. Attak öty föllöntő gabonát, attak husfélét, mög az apaállatnak attak ögy föllöntő krump-lit.

Egy föllöntő mekkora volt? Hány kilógrammnak, vagy liternek felelt meg? Én ezt a mértéket még nem hallottam.

Tizenhat kiló.

Vót vőlyi kanász, vót aszögi kanász, főszőgi kanász. Ezek különböző helyre hajtották az állatokat, vagy egy területen legeltettek?

Nem. Szóva kihajtották az állatokat, de nem egybe őrisztek. Külön. Ugy, mind a katonaságná van.

A határ pedig három féle osztályzatba vót. Vót tavaszi, őszi és parag. A paragmezőbe nem vethetett senki semmit, csak úgy, ha a pásztort mökkérték, hogy fordítva lösz. A jószág járta, legelő vót arra a,... itt a Bátor-malmáná mönt ki a vögyi jószág, osztán a peljon, körösztü az erdön, amit fősó irtásnak montunk, ami egész Bozdásig tartott. Akkó erre pedig itt a másik álé ami vót. No, összeszöde a Föstetics Kálmán ezöket az előkelöket; Zápsó János, Sótra János akkó a Bodor Sótrák, Förgök. A gróf ögy birkát mökfejtött pörküttnek, ögy akó bort az asztóra tött, addig az ügyvéd benn a szobába irt. Behifták, a Föstetics Kálmánnya mögitta a pörtut, akkó monta a Kálmány bácsi: "Halló! - Ti nem használitok esztet - aggyátok oda!" Oda is atták Akkó keszték kimérni esztet a legelőt. Ami innét egész Visnyére megy a Bozdásig, aszt az ilyenöst, mög aszt a Szabó-vögyet. Aszt mind. Amikó kimérték, aszonták, a marhákat az istállóba is etuggyák tartani. Ez így vót. Még akkó aszt a fősó hogyhijjákat is.

A vögybe asó-kurja, fősó-kurja, akkó malom ucca, mer ais vót, akkó fősözg a dombon, akkó a témplo-mon alu peig az aszög. Akkó onnan van ögy kis ucca be, aszt meg Sótra-saroknak hitták.

Bitó bácsi, arról meséljen, milyen állatokat tartottak régen?

Vemhes lovakat, még marhát, disznókat. Az vót öleg. No, most hogyan tenyésztették, hogyan nevelték ezeket az állatokat?

A marhákat kérem itt úgy tartották, tavassza kihajtották, üssze kötötték le. Estállózó tartás nem vót,

Mög.

A teheneknek mit mondott?

Haj! Oszt nem menták, hogy jobbra, bara. Há mész te marha!?

Ha kocsisztam, akkó mög aszonta nekik, hogy? Hi-ho!

Hi-hó! Bevótak fogva a járomba. A nyakán vót a járom. Szántottam mög vetöttem velük. Mindenfélét csinyátam velük. Takarmányt hortam. Ötettem őket.

Mivel ette a marhákat?

Ami vót. Abrakot is attam nekik. Lóhert, bibort, bükkönt, szénát. Ami vót mindent. Árpát, zabot, kukoricátllödarátam, vagy ugy szömösen attam nekim.

Földünkön nagyok sok fajta ember él. Fehérek, feketék, sárgák és rézbőrűek, de közös bennük, hogy mindannyian emberek, s valamilyen nyelvet beszélnek. Nem egy nyelvet, hanem a sajátjukat. Európában is különféle nemzetiségű emberek élnek, ezek más-más nyelvet használnak gondolataik közlésére. Másképp hangzik például az oroszok, vagy a németek, a franciák vagy angolok szájából az, hogy: kérek egy pohár vizet, vagy Jónapot kívánok. Reggel a német például Guten Morgen-nel köszön. Tehát minden nemzetnek megvan a maga nemzeti nyelve. Ezen belül is kisebb-nagyobb eltéréseket figyelhetünk meg, ekkor beszélünk nyelvi rétegről. A helyi hagyománytól, a földrajzi elterjedéstől függően beszélt nyelvi réteget nyelvjárásnak nevezünk. Magyarországon nyolc fő nyelvjárási területet különböztethetünk meg.

Megfigyelhetjük, hogy a nyelvjárásoknak jellegzetes hangtani, szókészleteti és nyelvtani sajátosságai vannak. 1. Hangtaniak: volt - vót; reggel - rögge; borju - borgyu stb. Érdekes módon a Dunántúlon megkülönböztetik a nyílt e és a zárt e hangot: pére ember stb... 2. Szókészletiek: A szókészletbeli eltérés már magaután vonja azt a következményt, hogy pl. egy zselici nem érti meg, ha az észak-keleti nyelvjárást beszélő asszony eszvétát keres. Nem tudja, hogy szövésszékről van szó. A déli nyelvjárást ismerő műgyűjtő elég nehezen szerezne a már említett észak-keleti nyelvjárás területen rokkát, ellenben ha kerekesszussalyt kérne, rögtön keresnének egyet elő a padlásról. Ilyen a tornác szavunk is, melyet pitarnak és pitvarnak is neveznek; 3. Nyelvtaniak:

Ez talán a legérdekesebb! Nem sokan értenénk meg, ha valaki arra a kérdésünkre, hogy hová megy, így felelne: apámnyi megyek /apámhoz megyek/. Ha pld. a Zselicség területén azt kérdezné valaki, hogy az általa keresett személy mikor ment el, nem szabad meglepődnie, ha ezt a választ kapja: sokuta /régóta/

A nemzeti nyelvek a nyelvjárások elemeiből, vagy egy nyelvjárás kiemelkedésével keletkeztek. Az olasz nyelv például a firenzei nyelvjárásból alakult ki. Ennek legkiemelkedőbb mozgatója a XIII.sz. ban élt költő, Dante.

A magyar nyelv különféle nyelvjárások elemeiből keletkezett. Ez az egyesülési és normalizálódási folyamat a XVI. században indult meg erőteljesebben, és a felvilágosodás idején, valamint a XX.század közepére teljesedett be. A meglehetősen hosszú társadalmi harcok eredményeképpen az egységes nemzeti nyelv a Kassa - Sárospatak - Debrecen környéki nyelvjárásból alakult ki. Ez az egység először az írott nyelvben valósult meg, a beszéd lassabb iramban követi ezt a folyamatot - mind a mai napig. Korunk sürgető feladata lett a helyes kiejtés szabályainak rögzítése.

Visnye és vidékének nyelvjárása a déli nyelvjárás-típushoz tartozik, ezen belül pedig a Zselici nyelvjáráshoz. Tulajdonképpen hol is helyezkedik el a Zselicség?

"A következő módon határozhatjuk körül a zselici dombvidéket: Északon Külső-Somogy felé a Kapos szerkezeti völgye /A Kapos folyó Kiskorpád - Dombóvári szakasza, / Keleten a Völgység és a Mecsek felé a már említett Baranya-csatorna és a Bükkösi-víz

szerkezeti völgye/ vagyis a Szantlőrinc - Dombóvári vasutvonal iránya/, Délen a Dráva- síkja felé a Melesfa - Nagyváty - Becefa - Basal - Somogyapáti - Somogyhatvan közösségeket összekötő - a Rinya lapály keleti peremén haladó műút - határolja a területet. Az utvonalak iránya megegyezik a Zselic D-i, illetve Ny-i határát kijelölő szerkezeti vonalakkal.

A táj neve szláv eredetű, de a zselezo = vas, hanem a zselud, zselod = makk szóból ered, ugyanis a zselici erdő ősidőktől fogva a makkoltató sertéstenyésztés területe volt. Bizonyítók erre a Pannonhalmi Apátság egyik oklevele.

"Quindecimus praedium est infra silvam. Selez, Quod dedit rex L. ad pasturam porcorum cum XXX mansionibus subulcorum et trecentis porcis." Ez egy 1083-1095-ben kelt oklevélben áll. Van egy másik, 1237-1240-ből származó írás, ezt tartalmazza: "In silva Zeles sub uno gyro praedia sive circulo metarum sunt X. ville subulcorum..." Vagyis a Zselic-erdő az Árpád-korban - és valószínűleg már a honfoglalás előtti időben is - híres sertéstenyésztő, makkoltató terület volt, ahol az Árpád-házi királyoknak épp úgy, mint a pannonhalmi apátságnak több kanász faluja létezett." írja Lechmann Antal A Zselic természetföldrajza című munkájában. Már Horger Antal, a Szegedi József Attila Tudományegyetem volt professzora is megállapította, hogy e terület egyik fő hangtani jellemsője az ű-zés. Ennek, mint tudjuk, az un. Árpád-kori ű nyiltabbá válása lett a kiindulópontja. Jellemső például az it képző használata. Megfigyelhetjük az -éit és -ét változatot is. Az utóbbi alkalmazásakor észrevehetjük,

hogy ha az igét névszóképzővel látjuk el, kettőzött t-t ejtünk. Ilyen pl. a tanít - tanító, azaz tanét - tanéttó szavak. Ha megfigyeljük, hogy áll e terület hosszú magánhangzók dolgában, rájövünk, hogy nem használja az u, ü és i hangokat. Az itt élő ember nem fűvet szed az állatoknak, hanem fűjet. Nem az utcán, vagy úton meg, hanem az uccán és az uton. Megfigyelhetjük továbbá azt is, hogy a Somogy és Baranya nagy része ugyan l-ező, de előfordul a j-zés is. Mondják azt is, hogy folik a viz, békát fog a góla, de azt nem, hogy halla-e kend? Ehelyett a hajja szót használja, ilyen a forduljon kifejezés is.

A j helyett gyakran előfordul a gy. Ilyen szavak pl. a következők: lajtergya /létra,/ borgyu /borju/, gyut /jut/, gyün /jön/.

"Gyűjjék már Margitom! Sokuta várom."

"Kisömmiszték, efoglaták a gyussomat!"

A hangmennyiségbeli különbség kifejlődésében jelentős szerepe van a beszéd ritmusának. Megfigyelhető, hogy az én személyes névmás ugyanannyi idő alatt ejtődik ki, mint az enis, azaz: én is. Ugyanez a folyamat játszódik le az az is, ais szavak, valamint az az még, amég esetében.

Találhatunk eredeti rövid magánhangzókat az ucca, hus, ut, üsse, lüjök szavakban. Ide sorolhatók még a következő szavak is: kü, küjes, tü, tüjes. Különféle mássalhangzó-törvényeket figyelhetünk meg.

Többek között észrevehető az is, hogy az ugynevezett igék v-je helyett i-t találunk. Ezt inetimologikus i-nek nevezük. Ilyenek: fuikok /fujok/, lüik /lövök/, cüik /cövek/. Ez a mássalhangzó megváltozási folyamat szövégeken a következőképpen alakulhat.

innejd - onnajt, legvártot. Megfigyelhetjük a mássalhangzók kiesését is. Leggyakrabban előforduló jelensége, az azonszótagu l kiesése. Pl.: âhatik, âku, beâni, szóni, beszéni.

A szó elejéről is eltűnhet a kezdő z betű, ez feltehetőleg a nyelvérzék megtévedésének következménye: acskó, áporesó.

A mássalhangzók a szavakban torlódás miatt is kieshetnek; kátula, zsvartli /disznósajt/.

Szó belsejében, pld. az ikerített rr esett ki.

Erre példa a: parag, sará, és taró szavak.

Természetesen nemcsak a szó belsejében, hanem a szavak végén is kieshet az r: akkó, má.

Eddig a mássalhangzók kieséséről írtam, azonban bizonyos mássalhangzók meg is nyulhatnak. Például megnyulhat a két magánhangzó között lévő rövid l. Ezek a szavak kiejtésükor így hangzanak: csollán, amellik, belülle, vasalló. Ez a mássalhangzó nyulási folyamat más hangok esetében is létrejöhet: hüssebb, üregüssen, esső. Megnyulás jöhet létre a birtokos személyragban, ha előtte rövid magánhangzó van, és ha a szó a személyraggal együtt nem több három tagunál: cipőjje.

Pótnyulás jött létre a következő esetekben: /ez jó/ ej jó; /az még/ am még; /ugy se/ usse;

Dunántúli nyelvjárási sajátosság a v hátraható zöngésítő, és a zöngétlen mássalhangzó előreható zöngétlenítő hatása: Kaposvár, nyócfanöt.

A másik jellemző a "hát" szócskával való mondatkezdés. Ilyen pergősen, gyorsan és jól, talán egy területen sem megy, mint a Dunántúlon és a Zselic-ségben.

"Hát osztánnék gyött a Mariska lányom..."

"Hát amikó mögerett az esső..."

A hasonulás terén is különféle változásokra figyelhetünk meg. A v zöngésítő hatására hátraható hasonulás történt a csuszózs, iss van, Kaposzba szavakban. A zöngétlen mássalhangzó után következő csökkentett nyomatéku i helyébe a ty zöngés párja, a gy kerülhet: borgyas, lajtergya, borgyazott.

Visnyén és vidékén megfigyelhetjük, hogy magánhangzók közötti néhány esetben ny-nyé változhat: asszon, fonyok, kötén, de kötényöm.

Bizonyos magánhangzó törvényváltozásokat is megfigyelhetünk. Gyakran előfordul, hogy két egymás mellett lévő magánhangzók között csökkentett nyomatéku i fejlődött ki. El. cüiek, lüiük. Az egymás mellett lévő magánhangzók közül ha mind a kettő rövid, vagy hosszú: az elől álló esik ki. A nap-asszony esete. A szó belsejében és végén is egyaránt megnyulhat az azonszótagu l kiesése következtében az l előtt lévő rövid magánhangzó a következő esetekben: \hat{a} móni / \hat{a} lmolni/; legásó /legalsó/; ba \hat{a} ha /bolha/; fa \hat{a} ka /falka/; a zebédhó /az ebédhez/; a zapáhó /az apához/.

A -va- ve képzőnek csak akkor van - val, -vel alakja, ha utána magánhangzóval kezdődő szó következik.

A már említett ikerített rr megrövidülésével megnyulik az r előtt lévő magánhangzó. E jelenséggel találkozunk a saró szóban is. Az l kiesése következtében is ugyanez a folyamat játszódik le:

hakan, ódani. Ez például ellentétben áll a szent-
nai nyelvjárással, ahol a következőképpen hang-
zának a halkan és oldani szavak: halkkan, oddani.
Magánhangzók esetében rövidülés is előfordulhat.
A rövidülés eredménye a birtokos személyragnak a
tárgyas ragozása, kijelentő mód jelen idejű, egyes
és többesszámú személyű i; halli, mondi, látí.
Ez a forma Vienne vidékén nagyon öreg ektől hall-
ható. Érdekes módon ezen öregek nagyrésze módos,
református családok leszármazottjai.
Megfigyelhetjük a magánhangzók zártabbá és nyiltab-
bá válását. Zártabbá válással találkozunk az üsz-
törgye és gondutam szavak esetében. A magánhangzó
nyiltabbá válása áll fenn a gyullad - gyeled ki
a lámpát! kifejezésben.

A határozói igenévek nemcsak -va, -ve alakja van,
hanem -val, -vel is. Ezek gyakran keverednek né-
melyek egyik, mások a másik alakot használják.
Pereze döntő az is, hogy a -va, -ve vagy a -val,
-vel rag után magánhangzó, vagy mássalhangzó kö-
vetkezik-e.

Mivel dolgozatomnak főbb célja nem Vienne és vidé-
kének nyelvjárás-elemzése volt, ezért úgy érzem,
hogy képességeimhez mértén megfelelően világítottam
rá a vidék nyelvjárására.

Előtérben a visnyeai Bánék udvara szalmakazallal,
a háttérben a falu templomtornya látszik.

A képen nem tipikus falusi kukoricagórét látunk, hiszen azt vesszőből fonták. Ez már modernebb változat, hisz lécből készítették, cseréppel fedték. Oldalán paprikafüzéreket, szénagyűjtő gereblyéket látunk.

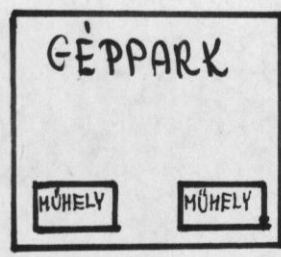
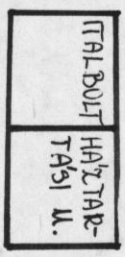
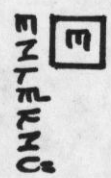
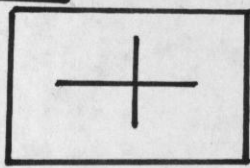
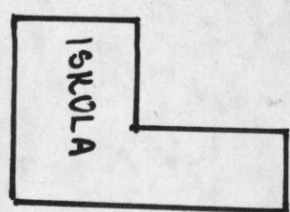
Az örökvidám Bitó bácsi feleségével hedrehelyi
otthonuk előtt.

VISNYE

PATAK

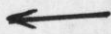
HARSERDŐ TELEP

FŐ UTCA

HEDREHELY

MÁRFI VISNYE

AZ ADATKÖZLŐK NÉVSORA

1. Bitó József Hedrehely
2. Gál János Ny-Kápolnás Visnye
3. Jakab Jánosné Visnye
4. Bán Ferenc Visnye
5. Bán Ferencné Visnye
6. Brunner Ferenc Hedrehely
7. Brunner Ferencné Szabó Erzsébet Hedrehely
8. Kovács János Visnye
9. Kovács Jánosné Matán Mária Visnye
10. Szántó János Visnye
11. Kovács József Visnye
12. özv. Domokos Istvánné Visnye

FORRÁSANYAGOK

Magyar Nyelvjárások I - XV.

Dr. Nyiri Antal: A zselicségi Szenna és vidéke
magyar nyelvjárása

Lechmann Antal: A Zselic természetföldrajza

Szeghalmy Gyula: Dunántuli vármegyék

Kálmán Béla: A magyar nyelv története és
rendszere

Nyelvjárástörténet és nyelvi
statisztika

Horger Antal: A magyar nyelvjárások

A magyar nyelvjárások atlasza

4236